

Sygn. akt II CSK 787/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

SSN Jan Górowski

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa T. A.
przeciwko K. S.
o zapłatę i rentę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 28 października 2015 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 28 maja 2014 r.,

1. uchyla zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji (pkt I) oraz oddalającej apelację pozwanego w pozostałej części (pkt II) i apelację tę oddala w całości;

2. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części;

3. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania kasacyjnego;

4. przyznaje adw. E. B. od Skarbu Państwa (Sąd Apelacyjny) kwotę 2700 zł (dwa tysiące siedemset złotych), zwiększoną o należny podatek od towarów i usług, tytułem nieuiszczonych

kosztów pomocy prawnej udzielonej powódce w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Powódka T. A., po ostatecznym sprecyzowaniu żądań pozwu, wniosła o zasądzenie od pozwanego K. S. kwoty 90 000 zł z odsetkami (80 000 zł z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i 10 000 zł z tytułu odszkodowania) oraz renty w kwocie po 350 zł miesięcznie „z tytułu utraty zdolności do pracy zarobkowej, zwiększenia potrzeb i zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość”.

Wyrokiem z dnia 23 maja 2013 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 23 520 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 8 lutego 2011 r., zastrzegając, że obowiązek spełnienia przez pozwanego części tego świadczenia w kwocie 7 000 zł jest solidarny z obowiązkiem spełnienia przez S. F. na rzecz powódki części świadczenia w kwocie 7 000 zł zasądzonego prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w R. z dnia 16 czerwca 2010 r., I C .../06, oddalił powództwo w pozostałej części, odstąpił od obciążenia stron nieuiszczonymi kosztami sądowymi i przyznał powódce od pozwanego kwotę 91,80 zł z tytułu kosztów procesu.

Sąd Okręgowy ustalił, że pozwany, urodz. dnia [...] 1982 r., mieszka razem z matką J. F. i jej mężem S. F. w sąsiedztwie matki powódki W. A. Powódka mieszka w C., z tym że często przyjeżdża do matki i pozostaje u niej na dłużej. Rodziny stron są spokrewnione i pozostają w długotrwałym konflikcie.

W dniu 19 listopada 1994 r. pozwany, działając wspólnie ze S. F., wtargnął do domu W. A., w którym przebywała w tym czasie powódka i wziął udział w ich pobiciu, w wyniku czego powódka doznała stłuczenia nadgarstka, przedramienia lewego, ramion, brzucha, uda lewego oraz podudzia. W związku z zajściem zostało wszczęte dochodzenie, natomiast materiały dotyczące pozwanego przekazano sądowi rodzinnemu. Postanowieniem z dnia 8 grudnia 1995 r. Sąd Rejonowy w R. stwierdził, że pozwany uległ demoralizacji i umieścił go w placówce opiekuńczo - wychowawczej. Wykonanie orzeczenia było kilkakrotnie odraczane, a w czasie odroczenia stosowano wobec pozwanego nadzór kuratora.

Wyrokiem z dnia 22 czerwca 1995 r. Sąd Rejonowy w R. uznał S. F. za winnego tego, że w dniu 19 listopada 1994 r., działając wspólnie z pozwanym, wziął

udział w pobiciu powódki i jej matki oraz tego, że w okresie od maja 1994 r. do dnia 29 stycznia 1995 r. groził powódce pobiciem, zabiciem i użyciem siekiery, wzbudzając u niej uzasadnioną obawę, że groźby zostaną spełnione.

W dniu 25 sierpnia 1997 r. wszczęto wobec pozwanego postępowanie wyjaśniające w celu ustalenia, czy w okresie od dnia 9 stycznia 1997 r. do dnia 15 lutego 1997 r. dopuścił się groźby karalnej oraz naruszenia nietykalności cielesnej powódki w ten sposób, że w dniu 9 stycznia 1997 r. groził jej podpaleniem mienia oraz pobiciem przy użyciu kija, wzbudzając uzasadnioną obawę, że groźba zostanie spełniona, a w dniach 13 i 15 lutego 1997 r. naruszył ponadto nietykalność cielesną powódki, rzucając w jej kierunku petardę. Postanowieniem z dnia 9 grudnia 1999 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że pozwany popełnił zarzucane mu czyny i zastosował wobec niego nadzór kuratora.

Wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 8 maja 2001 r. S. F. i J. F. zostali uznani za winnych tego, że w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r. i 17 marca 1999 r., posiadając w znacznym stopniu ograniczoną zdolność rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swym postępowaniem, wspólnie z pozwanym grozili powódce i jej siostrze B. K., że je zabiją oraz spalą ich zabudowania, przy czym groźby te wzbudziły u zagrożonych uzasadnioną obawę, że zostaną spełnione.

W dniu 28 października 2002 r. w godzinach wieczornych, gdy powódka razem z siostrą przebywały u swojej matki na podwórku, S. F. zaczął wulgarnie ubliżać powódce. Dołączył do niego pozwany i obaj zaczęli odnosić się do powódki ordynarnie, grozić jej uszkodzeniem ciała, pozbawieniem życia oraz spaleniem zabudowań matki. W pewnym momencie pozwany przeskoczył przez płot i zaczął biec w kierunku powódki, która uciekając przewróciła się i upadła na lewą rękę. Z powodu bólu i obrzęku tej ręki powódka następnego dnia udała się do lekarza, który rozpoznał złamanie dalszej nasady kości promieniowej bez większego przemieszczenia. Założono powódce szynę gipsową na okres sześciu tygodni i zalecono dalsze leczenie. Od dnia 31 października 2002 r. do dnia 26 lutego 2003 r. powódka leczyła się w poradni chirurgii urazowej. W dniu 5 grudnia 2002 r. zdjęto jej gips i wykonano zdjęcie RTG, które wykazało zrost. Powódka nadal zgłaszała

bóle lewego nadgarstka, wobec czego zalecono jej zabiegi fizjoterapeutyczne. W okresie od dnia 31 października 2002 r. do dnia 25 lutego 2003 r. powódka była niezdolna do pracy. W czasie unieruchomienia ręki korzystała z pomocy siostry B. K., która również mieszka w C. Złamanie spowodowało u powódki 5% trwałego uszczerbku na zdrowiu. Dolegliwości bólowe związane ze złamaniem były miernego stopnia i trwały około 10 dni. Wskazane były leki przeciwbólowe, przeciwzapalne oraz leki na osteoporozę. Koszt leków przeciwbólowych i przeciwzapalnych wyniósłby około 20 zł, natomiast leki na osteoporozę są niemal w całości refundowane i ich koszt nie przekracza kwoty 3 zł.

W dniu 23 marca 2003 r. S. F. wspólnie z pozwanym wyszli na drogę i zaczęli ubliżać powódce, która przechodziła obok ich zabudowań, grozić jej pobiciem i pozbawieniem życia oraz rzucać w jej kierunku kamieniami. Powódka uciekła do domu matki, była wystraszona i zapłakana. W dniu 29 marca 2003 r. S. F. i pozwany przez dziurę w płocie weszli na posesję matki powódki, zaczęli ubliżać powódce i jej siostrze, grozić im pozbawieniem życia, połamaniem oraz spaleniem zabudowań ich matki. S. F. miał ze sobą siekierę, którą wymachiwał, a następnie wyciął trzy młode drzewka orzecha włoskiego rosnące na nieruchomości sąsiadki. Z kolei w dniu 11 października 2003 r. S. F. wspólnie z pozwanym zaczęli ubliżać powódce i jej siostrze, które kopały warzywa na nieruchomości matki, grozić im przebicciem widłami, połamaniem oraz spaleniem zabudowań, a w pewnej chwili zaczęli iść w ich kierunku. W obawie przed napastnikami powódka i jej siostra uciekły, pozostawiając na polu koszyki i narzędzia. Gdy po upływie około godziny wróciły, aby dokończyć pracę, na sąsiednią nieruchomość przyszła J. F. razem z pozwanym. Po pewnym czasie dołączył do nich S. F. i wszyscy zaczęli ubliżać powódce i jej siostrze oraz iść w ich kierunku. Powódka z siostrą schroniły się w domu. W godzinach przedwieczornych S. F. wspólnie z pozwanym wyorali kamień graniczny i połamali ciągnikiem gałęzie oraz drzewka rosnące na sąsiedniej nieruchomości w pobliżu granicy.

W dniu 21 marca 2005 r. powódka wystąpiła przeciwko S. F. z pozwem o zadośćuczynienie „za krzywdy doznane od pozwanego, jego żony J. F. oraz pasierba K. S. spowodowane złamaniem lewej ręki, przewlekłymi procesami sądowymi w sprawach (...), doprowadzeniem powódki do kalectwa, zrujnowaniem

jej zdrowia i reszty życia”. Wyrokiem z dnia 16 czerwca 2010 r. Sąd Rejonowy zasądził od S. F. na rzecz powódki kwotę 13 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 5 grudnia 2008 r., a dalej idące powództwo oddalił. Zasądzona kwota stanowiła zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych powódki w dniach 8 grudnia 1997 r., 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r. i 17 marca 1999 r., na początku czerwca 1999 r., w dniu 26 lipca 1999 r., na początku sierpnia 1999 r. oraz w dniach 9 i 10 września 1999 r., 28 października 2002 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r. przez formułowanie wobec powódki gróźb pozbawienia życia, uszkodzenia ciała i spalenia zabudowań, które to groźby wzbudziły u powódki uzasadnioną obawę, że zostaną spełnione, co zostało potwierdzone prawomocnymi wyrokami skazującymi wydanymi w postępowaniu karnym, w kwocie po 1000 zł za każde naruszenie, ustalone z uwzględnieniem stopnia winy S. F. oraz jego sytuacji materialnej i osobistej. Sąd oddalił powództwo o zadośćuczynienie w związku z uszkodzeniem ciała powódki w dniu 28 października 2002 r., uznając, że S. F. jest osobą niepełnosprawną ze znacznie upośledzoną lokomocją i wydolnością narządu ruchu, w związku z czym nie był w stanie przeskoczyć płotu między nieruchomościami biec za powódką. Świadczenie zasądzone od S. F. jest przedmiotem egzekucji, do dnia 9 maja 2013 r. została wyegzekwowana kwota 7 052,72 zł na poczet kosztów procesu i odsetek.

Wyrokiem z dnia 18 lutego 2009 r. Sąd Rejonowy uznał pozwanego za winnego popełnienia przestępstw polegających na tym, że, działając wspólnie i w porozumieniu z innym sprawcą, w dniu 28 października 2002 r. groził powódce uszkodzeniem ciała i pozbawieniem jej życia jednocześnie goniąc ją po podwórku, w dniu 23 marca 2003 r. groził powódce uszkodzeniem ciała i pozbawieniem jej życia jednocześnie rzucając w nią kamieniami, w dniu 29 marca 2003 r. groził powódce i jej siostrze B. K. uszkodzeniem ciała i pozbawieniem ich życia, w dniu 11 października 2003 r. groził powódce i jej siostrze B. K. uszkodzeniem ciała i pozbawieniem ich życia, wymachując widłami, przy czym wszystkie te groźby wzbudziły u pokrzywdzonych uzasadnioną obawę, że zostaną spełnione, czym każdorazowo wyczerpał dyspozycję art. 190 § 1 k.k., i skazał go na karę sześciu miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący dwa lata. Ustalając stan poczytalności pozwanego sąd

przyjął za podstawę opinię biegłych psychiatrów, z której wynikało, że w czasie dokonywania zarzucanych czynów pozwany miał zachowaną zdolność rozumienia ich znaczenia oraz pokierowania swoim postępowaniem. Biegli uznali, że pozwany jest upośledzony umysłowo w lekkim stopniu.

W okresie od dnia 28 czerwca do dnia 18 lipca 2007 r. powódka przebywała na leczeniu w sanatorium z rozpoznaniem zespołu bólowego kręgosłupa szyjnego i lędźwiowego na tle dyskopatii, cukrzycy, przewlekłej choroby płuc, porażenia lewej kończyny górnej, nadciśnienia tętniczego i zakażenia układu moczowego.

Powódka nie ujawnia cech zaburzeń osobowości, a jej reakcje wobec otoczenia, zawierające w sobie cechy nieufności, roszczeniowości i pretensjonalności, mają charakter reakcji obronnych i rozwinęły się na bazie długotrwałej i niemającej perspektywy na szybką poprawę sytuacji stresowej, nie stwierdza się jednak szkód w zakresie sfery psychicznej, które można zdefiniować w kategoriach zaburzeń zdrowia psychicznego. Obecnie u powódki występuje plegia spastyczna lewej ręki o niejasnej etiologii, zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa szyjnego, stan po urazie głowy i kręgosłupa szyjnego w 2005 r. w wyniku wypadku drogowego, stan po złamaniu kości promieniowej lewej leczony zachowawczo w 2002 r., stan po stłuczeniu przedramienia i nadgarstka lewego z częściowym uszkodzeniem nerwu promieniowego w 1994 r., cukrzyca insulinozależna oraz nadciśnienie tętnicze. Występujące schorzenia w postaci całkowitego braku ruchów lewej kończyny górnej (plegia), niemożności wykonania żadnego ruchu biernego i całkowitego zniesienia czucia na całej lewej kończynie górnej mogą być spowodowane wyłącznie uszkodzeniem ośrodkowego układu nerwowego, dlatego dysfunkcja tej kończyny nie jest następstwem złamania kości promieniowej w dniu 28 października 2002 r.

Pozwany nie pracuje zarobkowo, pomaga matce i jej mężowi w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. W związku ze stwierdzonym u niego umiarkowanym stopniem niepełnosprawności otrzymuje rentę socjalną, która w styczniu 2011 r. wynosiła 525,88 zł miesięcznie.

Sąd Okręgowy stwierdził, że w dniu 19 listopada 1994 r. pozwany nie miał jeszcze trzynastu lat, w związku z czym - zgodnie z art. 426 k.c. - nie ponosi

odpowiedzialności za wyrządzoną wówczas szkodę. Pozostałe czyny szkodzące miały miejsce po ukończeniu przez pozwanego trzynastego roku życia i za te czyny ponosi on odpowiedzialność, brak bowiem podstaw do przyjęcia, by nie działał z dostatecznym rozeznaniem. Za skutki czynów popełnionych wspólnie i w porozumieniu ze S. F. i J. F. pozwany ponosi przy tym odpowiedzialność solidarną ze współsprawcami (art. 441 k.c.).

Określając wysokość zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną powódce, Sąd wziął pod uwagę sytuację materialną pozwanego i pozostałych współsprawców, którzy są ludźmi ubogimi, utrzymują się z renty socjalnej pozwanego oraz renty z tytułu niezdolności do pracy S. F. Za odpowiednią sumę zadośćuczynienia uznał kwotę 2000 zł za każde z naruszeń dóbr osobistych powódki dokonane wspólnie ze S. F. bądź J. F. (tj. w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r., 17 marca 1999 r., 28 października 2002 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r.), z tym że za uszkodzenie ciała - kwotę 8 000 zł. Uwzględnił przy tym, że powódka doznała wyłącznie urazu polegającego na złamaniu dalszej nasady kości promieniowej, które nie wymagało leczenia operacyjnego ani nastawienia, wystarczyło unieruchomienie w szynie gipsowej przez okres sześciu tygodni. Natomiast za odpowiednią sumę zadośćuczynienia za każde z naruszeń dokonane przez pozwanego samodzielnie Sąd Okręgowy uznał kwotę 500 zł. Łącznie zasądził tytułem zadośćuczynienia kwotę 23 500 zł (tj. $2000 \text{ zł} \times 7 + 500 \text{ zł} \times 3 + 8\,000 \text{ zł}$), a tytułem zwrotu kosztów leczenia kwotę 20 zł, zastrzegając odnośnie do kwoty 7 000 zł solidarną odpowiedzialność ze S. F.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji obu stron, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 28 maja 2014 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądzoną nim kwotę 23 520 zł obniżył do kwoty 20 020 zł, oddalił apelację pozwanego w pozostałej części oraz apelację powódki w całości i nie obciążył powódki kosztami postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zaaprobował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i - z jednym tylko wyjątkiem - ich ocenę prawną. Podkreślił, że pozwany dopuścił się czynów godzących w podstawowe wartości, takie jak zdrowie i cześć człowieka, wobec czego po ukończeniu 13 roku życia, jako nastolatek z lekkim stopniem

upośledzenia, normalnie realizujący obowiązek szkolny, był w stanie zrozumieć naganność swojego zachowania. Trafnie zatem Sąd pierwszej instancji przyjął, że pozwany działał z rozeznanie. Uszło jednak uwagi tego Sądu, że roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę wyrządzoną na skutek czynów, jakich pozwany dopuścił się w dniach 9 stycznia 1997 r. oraz 13 i 15 lutego 1997 r., uległo przedawnieniu jeszcze przed uchyleniem art. 442 k.c. przez art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 80, poz. 538 - dalej: „ustawa nowelizująca z dnia 16 lutego 2007 r.”). Z tej przyczyny Sąd Apelacyjny uznał za uzasadnione obniżenie zasądzzonego zadośćuczynienia o kwotę 1 500 zł.

Apelację powódki Sąd Apelacyjny uznał za bezzasadną w całości. Podkreślił, że z zebranego materiału nie wynika, by na skutek czynów pozwanego powódka doznała większego trwałego uszczerbku na zdrowiu. Złamanie dalszej nasady kości promieniowej lewej nie było skomplikowane, a na skutek pozostałych czynów powódka doznała jedynie dyskomfortu emocjonalnego, który nie doprowadził do powstania zaburzeń sfery psychicznej w żadnym z jej obszarów. Zdrowie psychiczne powódki nie doznało więc uszczerbku. Powódka - jak wynika z opinii biegłego - ma utrwalone, silne przekonanie o krzywdzie wyrządzonej jej przez pozwanego i wykazuje postawę roszczeniową mającą na celu poradzenie sobie z problemem, jakim jest konflikt między stronami. Poczucie krzywdy zrekompensowały jej w pewnym stopniu działania zmierzające do ukarania pozwanego. Zebrany materiał nie dostarczył podstaw do przyjęcia, by powódka na skutek czynu, jakiego dopuścił się pozwany w dniu 28 października 2002 r. utraciła zdolność do pracy. Powódka nie wykazała też wydatków związanych z leczeniem złamanej ręki, kwota 20 zł bowiem została przyznana jej na podstawie art. 322 k.p.c. Ze względu na to, że solidarność współsprawców czynu niedozwolonego wynika z ustawy, Sąd Apelacyjny uznał zarzut naruszenia art. 441 § 1 k.c. za pozbawiony racji.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego powódka, powołując się na obie podstawy określone w art. 398³ § 1 k.p.c., wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji oraz oddalającej jej apelację i uwzględnienie tej apelacji w całości oraz oddalenie

w całości apelacji pozwanego, ewentualnie przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Skarżąca wskazała na naruszenie przepisów art. 444 § 1 w związku z art. 445 k.c. przez przyjęcie, że bezprawne działania pozwanego podejmowane w latach 1995 – 2003 nie wywołały u powódki rozstroju zdrowia, a co za tym idzie, że powódce nie przysługuje z tego tytułu zadośćuczynienie, art. 445 k.c. przez przyjęcie, że kwota 8 000 zł jest odpowiednią sumą zadośćuczynienia za skutki doznanego złamania ręki, art. 448 k.c. przez przyjęcie, że kwota po 2 000 zł za każdy z czynów, jakich dopuścił się pozwany w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r., 17 marca 1999 r., 28 października 2002 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r. jest odpowiednią sumą zadośćuczynienia, art. 444 § 1 k.c. przez przyjęcie, że powódka nie poniosła żadnych kosztów związanych z rozstrojem zdrowia, a koszty leczenia złamanej ręki wyniosły kwotę 20 zł, i art. 444 § 2 k.c. przez przyjęcie, że pozwany nie wywołał u powódki rozstroju zdrowia, a w konsekwencji choćby częściowej niezdolności do pracy oraz zwiększenia się jej potrzeb. Ponadto podniosła zarzut obrazy art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej wyroku, art. 321 k.p.c. w związku z art. 441 k.c. i art. 395 k.p.c. przez oddalenie apelacji w części ustalającej solidarną odpowiedzialność ze S. F., i art. 316 w związku z art. 382 k.p.c. przez przyjęcie, że doszło do przedawnienia części roszczeń, pomimo że zarzut przedawnienia został podniesiony przez pozwanego w apelacji i Sąd pierwszej instancji nie dokonywał w tym zakresie żadnych ustaleń.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem, niespełnienie wymagań określonych w art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może być uznane za uchybienie mogące mieć wpływ na wynik sprawy tylko wyjątkowo, gdy braki w uzasadnieniu są tak znaczące, że uniemożliwiają kontrolę kasacyjną zaskarżonego orzeczenia (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2000 r., I CKN 272/00, nie publ., z dnia 25 października 2000 r., IV CKN 142/00, nie publ., z dnia 7 lutego 2001 r., V CKN 606/00, nie publ., z dnia 28 lipca 2004 r., III CK 302/03, nie publ. i z dnia 18 lutego 2005 r., V CK 469/04, „Izba Cywilna” 2005, nr 12, s. 59 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r., III CSK 293/12, OSNC 2012, nr 12, poz. 148). W niniejszej sprawie Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił wprowadzie

z jakich przyczyn obniżył kwotę zasądzoną wyrokiem Sądu pierwszej instancji nie tylko o 1 500 zł, lecz także o dalsze 2 000 zł, nie jest to jednak uchybienie wyłączające możliwość dokonania kontroli kasacyjnej. O tym, że podnoszone niedostatki uzasadnienia nie stanowią przeszkody do przeprowadzenia tej kontroli świadczą najwyraźniej sformułowane przez skarżącą zarzuty naruszenia prawa materialnego i ich uzasadnienie. Zarzut obrazy art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. nie może być więc uznany za zasadny.

Nie inaczej ma się rzecz, gdy chodzi o zarzut naruszenia art. 321 k.p.c. w związku z art. 441 k.c. oraz art. 395 k.p.c. przez oddalenie apelacji w części dotyczącej ustalenia - pomimo braku stosownego żądania - solidarnej odpowiedzialności pozwanego i S. F. odnośnie do kwoty 7 000 zł zasądzonej wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie I C .../06. W pierwszej kolejności trzeba przypomnieć, że w ramach podstawy kasacyjnej określonej w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. można skutecznie wskazywać wyłącznie na uchybienia sądu drugiej instancji. Art. 321 k.p.c. dotyczy natomiast postępowania przed sądem pierwszej instancji i dlatego jego odniesienie do postępowania przed sądem drugiej instancji wymagałoby powołania także art. 391 § 1 k.p.c. Myli się jednak skarżąca przyjmując, że orzeczenie o solidarnej odpowiedzialności pozwanego i S. F. za spełnienie świadczenia z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w kwocie 7 000 zł narusza zakaz wynikający z art. 321 § 1 k.p.c. Według tego przepisu, sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie, co oznacza, że nie może wyrokować w rozmiarze większym niż objęty żądaniem ani przyznać albo odmówić powodowi czegoś innego niż on żądał. W niniejszej sprawie kwoty zasądzone od pozwanego na rzecz skarżącej mieszczą się w granicach żądań pozwu, wobec czego nie może być mowy o naruszeniu określonych w art. 321 § 1 k.p.c. granic wyrokowania. Orzeczenie o solidarnej odpowiedzialności pozwanego i S. F. jest natomiast wynikiem zastosowania do ustalonego stanu faktycznego normy prawnej wynikającej z art. 441 § 1 k.c., zgodnie z którą, jeżeli kilka osób ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, ich odpowiedzialność jest solidarna. Konstrukcja podstawy prawnej rozstrzygnięcia należy do sądu, dlatego zastosowanie prawa materialnego do ustalonego stanu

faktycznego nie może być uznane za naruszenie zakazu ustanowionego w art. 321 § 1 k.p.c. Powołany przez skarżącą art. 395 k.p.c. dotyczy przedstawienia zażalenia sądowi drugiej instancji i wskazanie na jego naruszenie jest - jak należy sądzić - wynikiem omyłki, ponieważ Sąd Apelacyjny, rozpoznając sprawę na skutek apelacji stron, przepisu tego nie stosował.

Nie może również odnieść zamierzonego skutku ostatni z zarzutów wypełniających podstawę kasacyjną określoną w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., a mianowicie zarzut naruszenia art. 316 w związku z art. 382 k.p.c. przez przyjęcie, że doszło do przedawnienia części roszczeń w sytuacji, w której zarzut przedawnienia został podniesiony dopiero w apelacji i Sąd pierwszej instancji nie poczynił w tym przedmiocie żadnych ustaleń. Sposób sformułowania tego zarzutu powoduje konieczność przypomnienia, że strona powołująca się na podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. powinna wskazać przepisy postępowania, które zostały przez sąd drugiej instancji naruszone, na czym to naruszenie polegało oraz jaki mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 1996 r., III CKN 14/96, OSP 1997, nr 3, poz. 65 i z dnia 20 grudnia 1996 r., III CKN 21/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 45 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1997 r., II CKN 21/96, OSNC 1997, nr 5, poz. 61, z dnia 10 lutego 1997 r., I CKN 57/96, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 82 i z dnia 11 marca 1997 r., III CKN 13/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 114). Art. 316 k.p.c., wyrażający zasadę aktualności orzeczenia sądowego, odnosi się do postępowania przed sądem pierwszej instancji, w związku z czym postawienie w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia tego przepisu wymagało powołania także art. 391 § 1 k.p.c., czego skarżąca nie uczyniła. Nie wyjaśniła też na czym miałyby polegać uchybienie przez Sąd Apelacyjny zasadzie aktualności wydanego orzeczenia. Z kolei zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. może wypełniać podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. tylko w wypadku pominięcia przez sąd drugiej instancji części zebranego w sprawie materiału, w związku z czym strona powołująca się na naruszenie tego przepisu powinna wskazać materiał dowodowy, który został przez sąd drugiej instancji pominięty przy wydaniu wyroku, i wykazać, że popełnione uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 100/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 146

i z dnia 7 lipca 1999 r., I CKN 504/99, OSNC 2000, nr 1, poz. 17 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 1178/98, nie publ., z dnia 8 października 1999 r., II CKN 443/98, nie publ., z dnia 21 października 1999 r., I CKN 728/99, nie publ., z dnia 8 grudnia 1999 r., II CKN 587/98, nie publ. i z dnia 10 października 2012 r., II PK 65/12, nie publ.). Skarżąca nie zadośćuczyniła tym wymaganiom, co oznacza, że zarzut obrazy art. 316 w związku z art. 382 k.p.c. musi być uznany za nieskuteczny. Konkludując ten watek rozważań trzeba stwierdzić, że powołana przez skarżącą podstawa kasacyjna z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. okazała się nieuzasadniona.

Rozważenie zarzutów wypełniających podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. wymaga przypomnienia, że - zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. - w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Podniesione przez skarżącą zarzuty naruszenia prawa materialnego mogą więc podlegać ocenie wyłącznie na podstawie stanu faktycznego przyjętego za podstawę zaskarżonego wyroku. Przypomnienie to było konieczne, ponieważ wywody przytoczone w uzasadnieniu podniesionych zarzutów naruszenia prawa materialnego wykraczają poza ramy wiążących ustaleń faktycznych. Dotyczy to w szczególności argumentów wspierających zarzut obrazy przepisów art. 445 i 448 k.c.

Przechodząc do oceny trafności zarzutu naruszenia art. 445 § 1 k.c. przez przyjęcie, że kwota 8 000 zł jest wystarczającym zadośćuczynieniem za skutki złamania ręki, że pozostałe bezprawne czyny pozwanego, jakich dopuścił się w latach 1997 - 2003, nie wywołały u skarżącej rozstroju zdrowia oraz że skutki tych czynów rekompensuje zadośćuczynienie przyznane na podstawie art. 448 k.c., trzeba przypomnieć, że w myśl art. 445 § 1 k.c., w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Z kolei z art. 448 k.c. wynika, że w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. W obu przepisach ustawodawca

wskazał jedynie, że suma pieniężna przyznana tytułem zadośćuczynienia ma być odpowiednia, nie sprecyzował natomiast zasad ustalania jej wysokości. Nie powinno budzić wątpliwości, że o rozmiarze należnego zadośćuczynienia decyduje rozmiar doznanej krzywdy. Niedający się ściśle wymierzyć charakter krzywdy sprawia, że ustalenie jej rozmiaru, a tym samym i wysokości zadośćuczynienia, zależy od oceny sądu, która powinna opierać się na całokształcie okoliczności sprawy. Oceniając rozmiar doznanej krzywdy w postaci uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia trzeba wziąć pod uwagę całokształt okoliczności, w tym: stopień cierpień fizycznych i psychicznych, ich intensywność i czas trwania, nieodwracalność następstw wypadku (kalectwo, oszpecenie), rodzaj wykonywanej pracy, szanse na przyszłość, poczucie nieprzydatności społecznej, bezradność życiową oraz inne czynniki podobnej natury (zob. uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1973 r., III CZP 37/73, OSNC 1974, nr 9, poz. 145 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 grudnia 1965 r., II PR 280/65, OSNCP 1966, nr 10, poz. 168, z dnia 4 czerwca 1968 r., I PR 175/68, OSNCP 1969, nr 2, poz. 37, z dnia 10 października 1967 r., I CR 224/67, OSNCP 1968, nr 6, poz. 107, z dnia 13 marca 1973 r., II CR 50/73, nie publ., z dnia 18 grudnia 1975 r., I CR 862/75, nie publ., z dnia 19 sierpnia 1980 r., IV CR 283/80, OSNCP 1981, nr 5, poz. 81, z dnia 10 grudnia 1997 r., III CKN 219/97, nie publ., z dnia 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98, nie publ., z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 128/00, nie publ., z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, nie publ., z dnia 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 40, z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, nie publ., z dnia 5 grudnia 2006 r., II PK 102/06, OSNP 2008, nr 1-2, poz. 11, z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 245/06, OSNC-ZD 2008, nr D, poz. 11, z dnia 14 lutego 2008 r., II CSK 536/07, OSP 2010, nr 5, poz. 47, z dnia 17 września 2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 44, z dnia 12 lipca 2012 r., I CSK 74/12, nie publ. i z dnia 30 stycznia 2014 r., III CSK 69/13, nie publ.). Również art. 448 k.c. pozostawia sądowi orzekającemu duży zakres swobody jurysdykcyjnej przy ustalaniu wysokości odpowiedniej sumy zadośćuczynienia, jest on jednak ściśle powiązany z okolicznościami faktycznymi, jako czynnikami wpływającymi na rozmiar doznanej szkody niemajątkowej (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2007 r., II CSK 42/07, nie publ.,

z dnia 8 sierpnia 2007 r., I CSK 165/07, OSNC-ZD 2008, nr C, poz. 66, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 334/14, nie publ., z dnia 4 marca 2015 r., IV CSK 422/14, nie publ. i z dnia 15 października 2009 r., I CSK 83/09, nie publ.).

Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie przyjmuje się, że zadośćuczynienie pełni funkcję kompensacyjną, przyznana suma pieniężna ma bowiem stanowić ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej. Wysokość zadośćuczynienia powinna więc przedstawiać odczuwalną wartość ekonomiczną, adekwatną do warunków gospodarki rynkowej, jednak powinna być utrzymana w rozsądnych granicach, odpowiadających aktualnym warunkom i przeciętnej stopie życiowej społeczeństwa (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 29 października 1997 r., II CKN 416/97, nie publ., z dnia 19 maja 1998 r., II CKN 756/97, nie publ., z dnia 18 listopada 1998 r., II CKN 353/98, nie publ., z dnia 29 października 1999 r., I CKN 173/98, nie publ., z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 128/00, nie publ., z dnia 11 stycznia 2001 r., IV CKN 214/00, nie publ., z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, nie publ., z dnia 11 października 2002 r., I CKN 1065/00, nie publ., z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 355/02, nie publ., z dnia 27 lutego 2004 r., V CK 282/03, nie publ., z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, nie publ., z dnia 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 175, z dnia 20 kwietnia 2006 r., IV CSK 99/05, nie publ., z dnia 26 listopada 2009 r., III CSK 62/09, nie publ., z dnia 28 stycznia 2010 r., I CSK 244/09, nie publ., z dnia 19 stycznia 2012 r., IV CSK 221/11, nie publ., z dnia 12 lipca 2012 r., I CSK 74/12, nie publ. i z dnia 22 stycznia 2014 r., III CSK 98/13, nie publ.).

Przechodząc od rozważań natury ogólnej na grunt niniejszej sprawy, za pozbawiony racji trzeba uznać zarzut obrazy art. 445 § 1 k.c. przez przyjęcie, że w wyniku naruszeń dóbr osobistych, jakich dopuścił się pozwany wspólnie z matką lub jej mężem w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r., 17 marca 1999 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r., skarżąca doznała jedynie dyskomfortu emocjonalnego, a nie rozstroju zdrowia oraz że odpowiednią sumą z tytułu zadośćuczynienia jest kwota po 2 000 zł za każde naruszenie przyznana na podstawie art. 448 k.c. Podnosząc ten zarzut skarżąca abstrahuje od ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku,

z których wynika, że wspomniane naruszenia dóbr osobistych nie doprowadziły do zaburzeń sfery psychicznej skarżącej oraz że jej zdrowie psychiczne nie doznało uszczerbku. Nie inaczej trzeba ocenić zarzut obrazy art. 444 § 2 k.c. przez przyjęcie, że w wyniku odnośnych naruszeń dóbr osobistych skarżąca utraciła częściowo zdolność do pracy oraz że zwiększyły się jej potrzeby. Zarzut ten również nie przystaje do ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku, według tych ustaleń bowiem żadne z naruszeń dóbr osobistych skarżącej, a więc zarówno czyny popełnione w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r., 17 marca 1999 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r., jak i naruszenie, jakiego dopuścił się pozwany w dniu 28 października 2002 r. nie spowodowały utraty przez skarżącą zdolności do pracy zarobkowej ani nie doprowadziły do zwiększenia się jej potrzeb. Nie ulega natomiast wątpliwości, że za pomocą podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia prawa materialnego nie można podważać ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku.

Nie może też odnieść zamierzonego skutku zarzut naruszenia art. 444 § 1 k.c. przez przyjęcie, że skarżąca nie poniosła innych - po kwotę 20 zł - kosztów leczenia złamanej ręki. Uszło uwagi skarżącej, że zarzut ten jest nieadekwatny do oceny prawnej Sądu Apelacyjnego, który stwierdził, że skarżąca nie wykazała, jakie wydatki i w jakiej wysokości poniosła w związku z leczeniem złamanej ręki. Trzeba zauważyć, że w skardze kasacyjnej powódka nawet nie uzasadniła zarzutu obrazy art. 444 § 1 k.c., ograniczyła się do jego sformułowania.

Nie można natomiast odmówić racji zarzutom skarżącej dotyczącym przedawnienia roszczeń o zadośćuczynienie za naruszenie jej dóbr osobistych w dniach 9 stycznia 1997 r. oraz 13 i 15 lutego 1997 r. Sąd Apelacyjny uznał, że roszczenia te uległy przedawnieniu przed wejściem w życie ustawy nowelizującej z dnia 16 lutego 2007 r., co oznacza, że zastosował do nich trzyletni termin przedawnienia przewidziany w art. 442 § 1 k.c. uchylonym z dniem 10 sierpnia 2007 r. Z wiążących ustaleń faktycznych trzeba natomiast wyprowadzić wnioski, że odnośne naruszenia dóbr osobistych skarżącej były występami, wobec czego wynikające z nich roszczenia o zadośćuczynienie ulegały przedawnieniu – zgodnie z art. 442 § 2 k.c. – z upływem lat dziesięciu. W dniu

wejścia w życie powoływanej ustawy roszczenia te nie były więc przedawnione i w związku z tym stosuje się do nich przepisy art. 442¹ k.c. Pozew w niniejszej sprawie wpłynął do Sądu w dniu 31 grudnia 2010 r., wobec czego nie doszło do przedawnienia i nie było podstaw do zmiany wyroku Sądu pierwszej instancji przez obniżenie zasądzzonego zadośćuczynienia o kwotę 1 500 zł.

Podnoszona przez skarżącą kwestia wzajemnego stosunku przepisów art. 445 i 448 k.c. i dopuszczalności kumulacji roszczeń o zadośćuczynienie przewidzianych w obu tych przepisach była przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 9 września 2008 r., III CZP 31/08 (OSNC 2009, nr 3, poz. 36). W niniejszej sprawie o zbiegu norm zachodzącym między art. 445 i 448 k.c. można mówić jedynie w odniesieniu do czynu, którego pozwany dopuścił się w dniu 28 października 2002 r. Skarżąca kwestionuje jedynie wysokość sum zasądzonych z tytułu zadośćuczynienia i uważa, że łącznie powinny one sięgać kwoty 60 000 zł. Zadośćuczynienie w takiej wysokości trzeba jednak uznać za nadmiernie wygórowane i nieadekwatne do rozmiaru doznaney krzywdy. Kwoty po 2000 zł za każde naruszenie dóbr osobistych skarżącej w dniach 12 grudnia 1997 r., 13 listopada 1998 r., 17 marca 1999 r., 23 marca 2003 r., 29 marca 2003 r. i 11 października 2003 r. ($2\,000 \times 6 = 12\,000$ zł) oraz 10 000 zł za naruszenie dóbr osobistych skarżącej w dniu 28 października 2002 r., połączone z uszkodzeniem ciała w postaci złamania ręki, mogą być uznane za odpowiednie sumy z tytułu zadośćuczynienia w rozumieniu art. 445 § 1 i 448 k.c. Są to kwoty umiarkowane, jednak – jak zasadnie podkreślił Sąd Apelacyjny – przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia trzeba uwzględnić sytuację życiową pozwanego, który nie pracuje zarobkowo, a jedynie pomaga matce i jej mężowi w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, jest osobą o lekkim stopniu upośledzenia umysłowego i pobiera niewysoką rentę socjalną. Również matka pozwanego i jej mąż - jak ustalił Sąd Apelacyjny - są ludźmi ubogimi. Za trafnością stanowiska Sądu Apelacyjnego przemawia regulacja zawarta w art. 440 k.c., zgodnie z którą w stosunkach między osobami fizycznymi zakres obowiązku naprawienia szkody może być stosownie do okoliczności ograniczony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji (pkt I) oraz

oddalającej apelację pozwanego w pozostałej części (pkt II) i apelację tę oddalił w całości, natomiast w pozostałej części na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. skargę kasacyjną oddalił, postanawiając o kosztach postępowania kasacyjnego po myśli art. 100 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

Na podstawie § 19 w związku z § 6 pkt 6, § 13 ust. 4 pkt 2 i § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 461 ze zm.) Sąd Najwyższy przyznał adw. E. B. kwotę 2 700 zł, zwiększoną o należny podatek od towarów i usług, tytułem kosztów pomocy prawnej udzielonej powódce w postępowaniu kasacyjnym.

kc